

WĘGLOWODANY

mgr Grzegorz Kępa
Wykładowca AWF Warszawa
Trener I klasy w kulturystyce i fitness
Specjalista ds. żywienia i suplementacji w sporcie

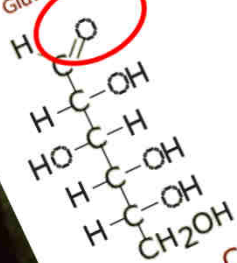
Budowa i podział

Węglowodany – definicja

- Węglowodany są to związki organiczne składające się z węgla, wodoru i tlenu, w których stosunek wodoru do tlenu jest taki sam jak w wodzie.

Glukoza

Fruktoza

Grupa aldehydowa

Grupa ketonowa

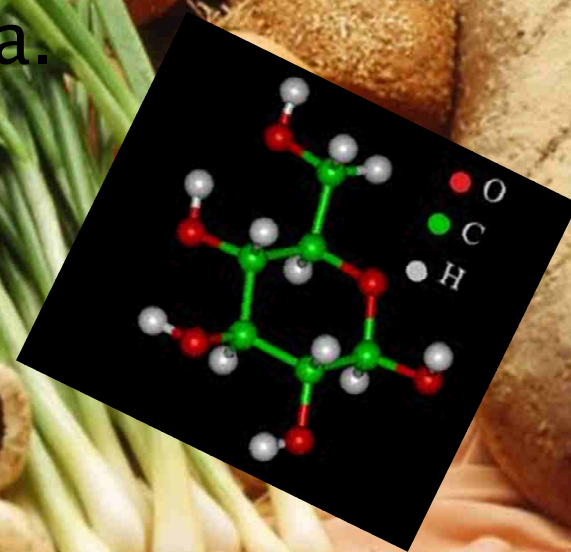
Węglowodany – podział

- ▶ Węglowodany (sacharydy, cukry) są grupą wielowodorotlenowych aldehydów i ketonów oraz ich pochodnych;
- ▶ Występują jako:
  - a) Monosacharydy (cukry proste)
  - b) Dwusacharydy (dwucukry)
  - c) Polisacharydy (wielocukry)

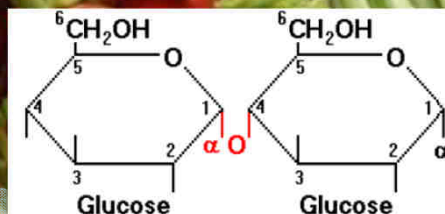
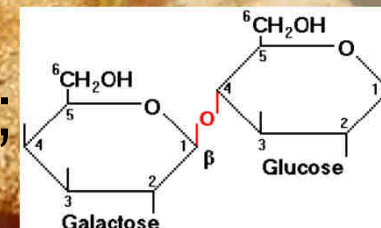
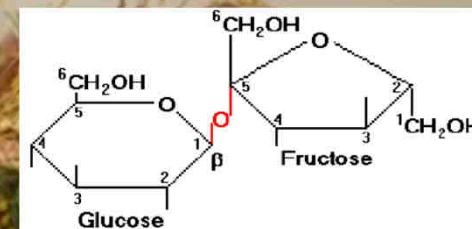
Monosacharydy

- ▶ Stanowią podstawową strukturę węglowodanów;
- ▶ Nie ulegają hydrolizie w przewodzie pokarmowym człowieka – są bezpośrednio wchłaniane do krwi;
- ▶ Trzy spośród nich są obecne w naszej diecie: glukoza, fruktoza i galaktoza.

Dwusacharydy

- ▶ Składają się z dwóch cząsteczek monosacharydów;
- ▶ Sacharoza – składa się z cząsteczek glukozy i fruktozy (np. buraki, cukier z trzciny cukrowej, cukier brązowy, syrop klonowy, miody);
- ▶ Laktoza – zawiera glukozę i galaktozę;
- ▶ Maltoza – cukier stołowy zawierający dwie cząsteczki glukozy (np. piwo, przetwory zbożowe, mąka).

Oligosacharydy

- ▶ To kombinacja od 3 do 9 monosacharydów i znajdują się w większości warzyw.

Polisacharydy

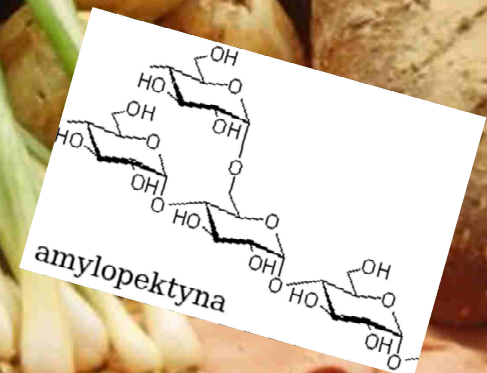

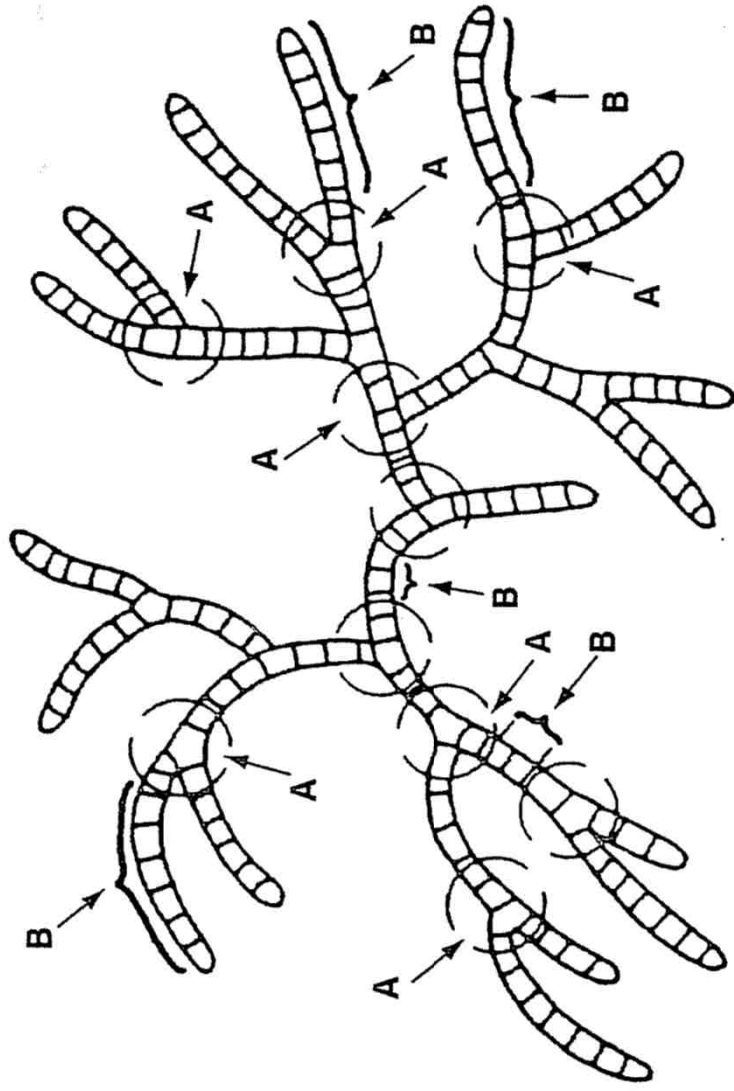
- ▶ Wielocząsteczkowe polimery cukrów prostych;
- ▶ W roślinach i u zwierząt spełniają rolę strukturalną lub są formą magazynowania energii;
- ▶ Głównymi polimerami zbudowanymi z glukozy są:
  - a) Skrobia
  - b) Glikogen
  - c) Celuloza

Skrobia

- ▶ Składa się z wielkiej ilości glukozy;
- ▶ Znajduje się w ziarnach zbóż, w ziemniakach, bananach, ryżu, kukurydzy, nasionach roślin strączkowych;
- ▶ Składa się z dwóch polimerów glukozy: rozgałęzionego – amylopektyny i liniowego – amylozy

Rycina 2. Budowa amylopektyny. A – miejsca atakowane przez amylazę dekstrynuującą;
B – miejsca atakowane przez amylazę scukrzającą [105].

Glikogen

- ▶ Ma budowę zbliżoną do amylopektyny, ale bardziej rozgałęzioną i o krótszych łańcuchach bocznych;
- ▶ Jest odkładany jako forma zapasowa substratu energetycznego w mięśniach (300 – 900 g) i wątrobie (80 – 100 g);

Celuloza

- ▶ Jest jednostką strukturalną włókien roślinnych, które nie są trawione w przewodzie pokarmowym człowieka;
- ▶ Nieprzyswajalna lub w określonych warunkach przyswajalna częściowo grupa polisacharydów określana jako błonnik pokarmowy.

Węglowodany- znaczenie włókna pokarmowego

Włókno pokarmowe (błonnik)

spowalniają trawienie i wchłanianie pożywienia z żołądka i jelita (mają zdolność wiązania dużych ilości wody)

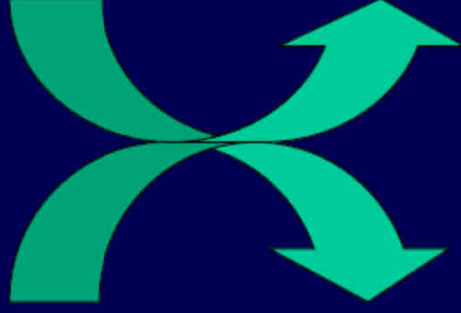

śluzę,
gumy,
pektyny

rozpuszczalne

otręby jęczmienne, orzechy,
nasiona, fasola, soczewica,
groch, owoce (cytrusy, jabłka,
truskawki), warzywa

przyspieszają przechodzenie treści pokarmowej przez jelita

celulozę,
hemicelulozę,
ligninę

nierozpuszczalne

całe ziarna pszenicy,
produkty z całego ziarna,
warzywa, otręby pszenne

ROLA BŁONNIKA W ODŻYWIANIU:

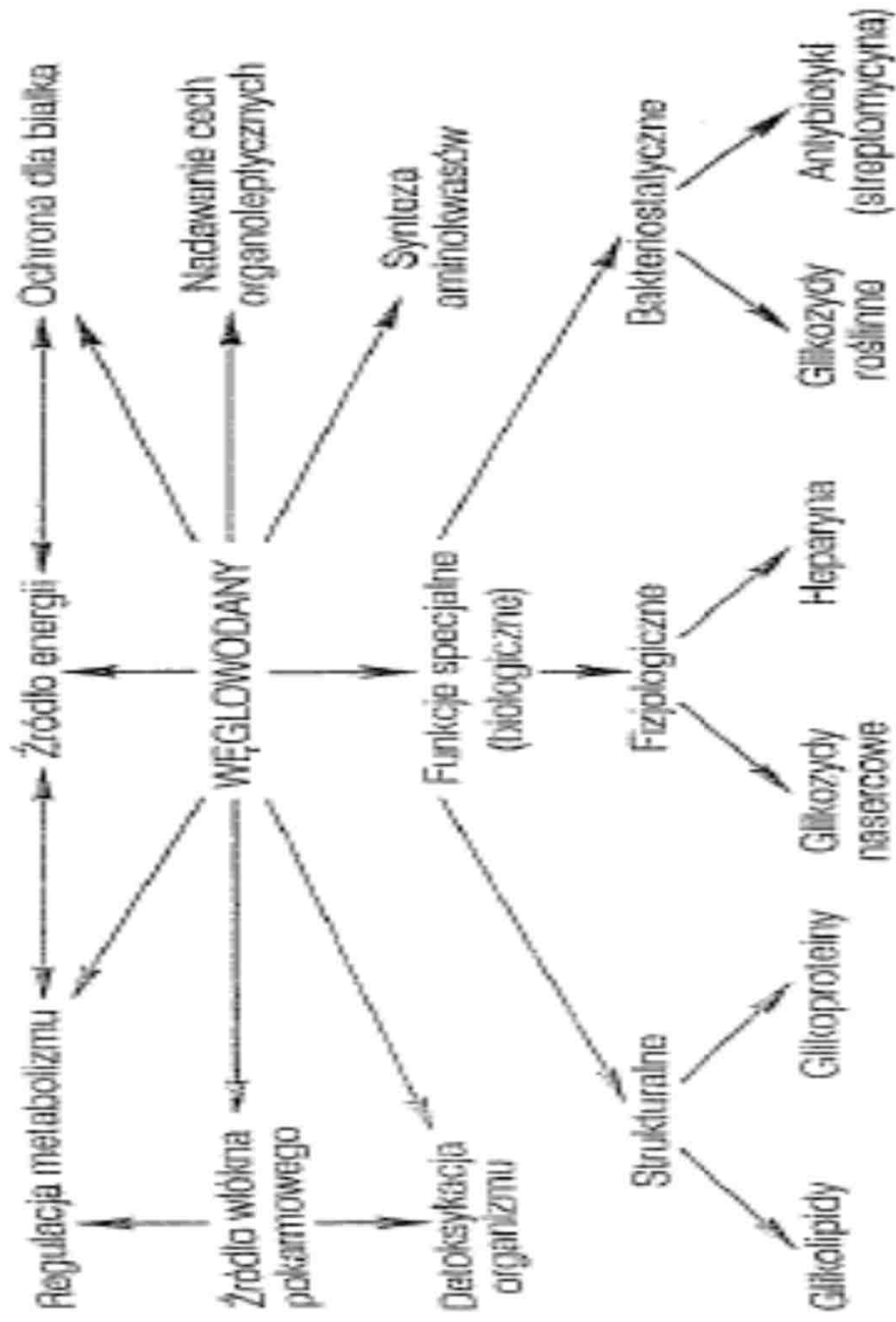
- pobudza żucie i wydzielanie śliny,
- buforuje i wiąże nadmiar kwasu solnego w żołądku, zwiększa wypełnienie jelit, pobudza ich ukrwienie i aktywność motoryczną,
- tworzy korzystne podłoże dla rozwoju pożądanej flory bakteryjnej jelita,
- zapobiega nadmiernemu odwodnieniu mas kałowych, zwiększa objętość stolca,
- wiąże szereg substancji, m.in. cholesterol i kwasy żółciowe,
- wpływa korzystnie na strawność innych składników pożywienia,
- hamuje przyrost masy ciała,
- przeciwdziała powstawaniu nowotworów przewodu pokarmowego

**Dawka błonnika zalecana przez WHO
27 - 40 g/osobę/dzień**

WĘGLOWODANY to:

- > podstawowe źródło energii (skrobia, glukoza, fruktoza),
- > materiał zapasowy u roślin (skrobia) i zwierząt (glikogen),
- > szkielet struktury DNA i RNA (deoksyryboza i ryboza),
- > składniki błon komórkowych (glikoproteiny i glikolipidy),
- > element strukturalny ścian komórkowych bakterii i roślin (celuloza)

Ryc. 10.4. Funkcje węglowodanów w organizmie człowieka

Trawienie i wchłanianie węglowodanów

Trawienie, wchłanianie i magazynowanie wielocukrów

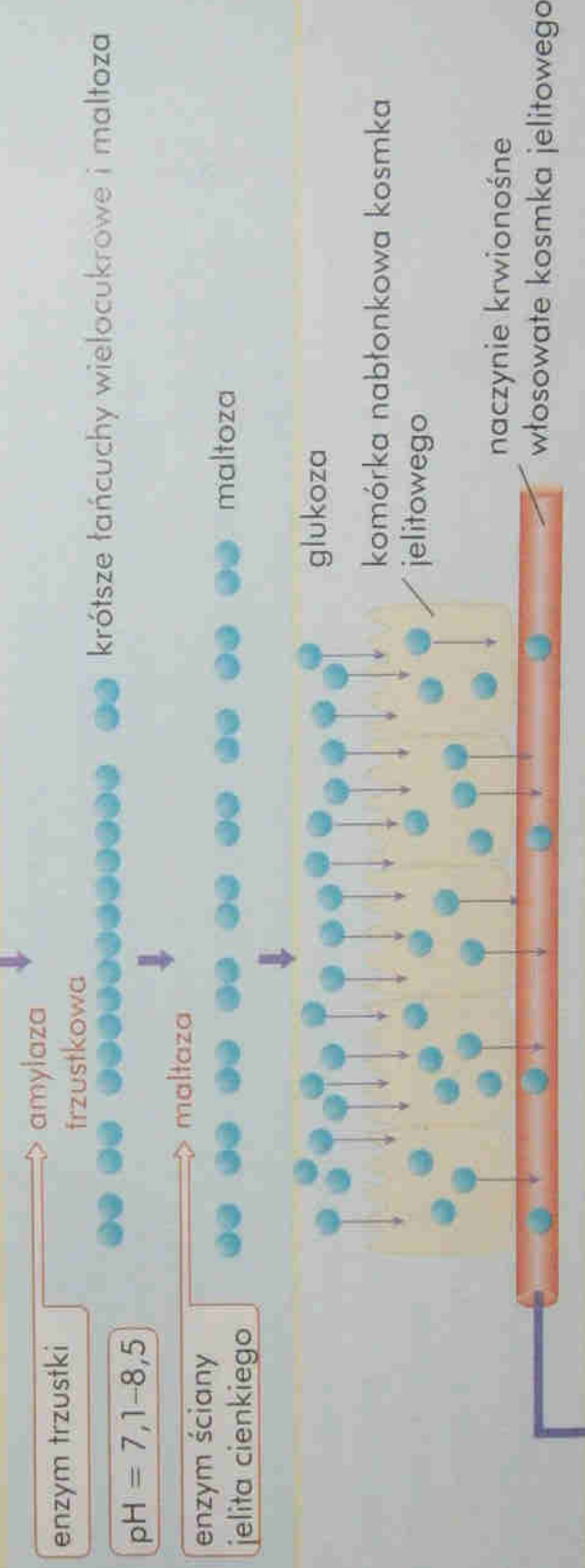
jamą ustną

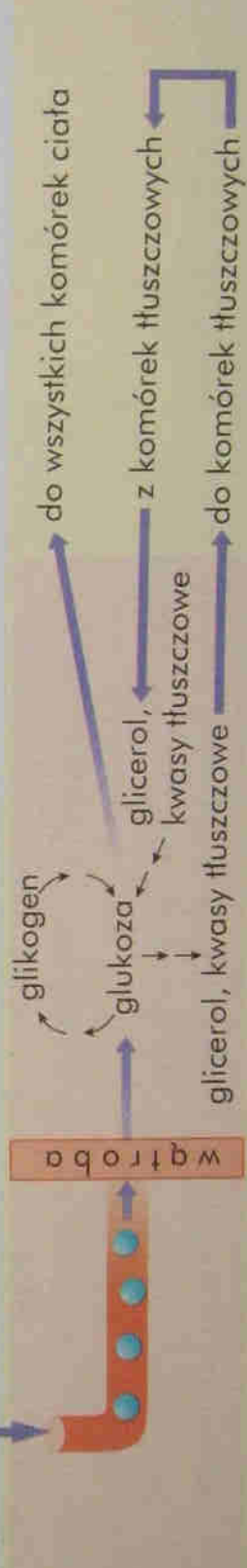
żołądek

jelito cienkie

żyła wrotna

t r a w i e n i e

wchłanianie

wykorzystanie

Węglowodany – transport z jelita

- ▶ Wchłanianie monosacharydów odbywa się w wyniku wtórnego transportu aktywnego albo dyfuzji prostej lub ułatwionej;
- ▶ Do transportu glukozy i galaktozy przez nabłonek jelitowy potrzebny jest odpowiedni przenośnik, energia i obecność jonów Na^+ ;
- ▶ Transport fruktozy odbywa się jedynie z udziałem specyficznego przenośnika;
- ▶ Pentozy są absorbowane bez jakiegokolwiek pomocy.

Wchłanianie węglowodanów

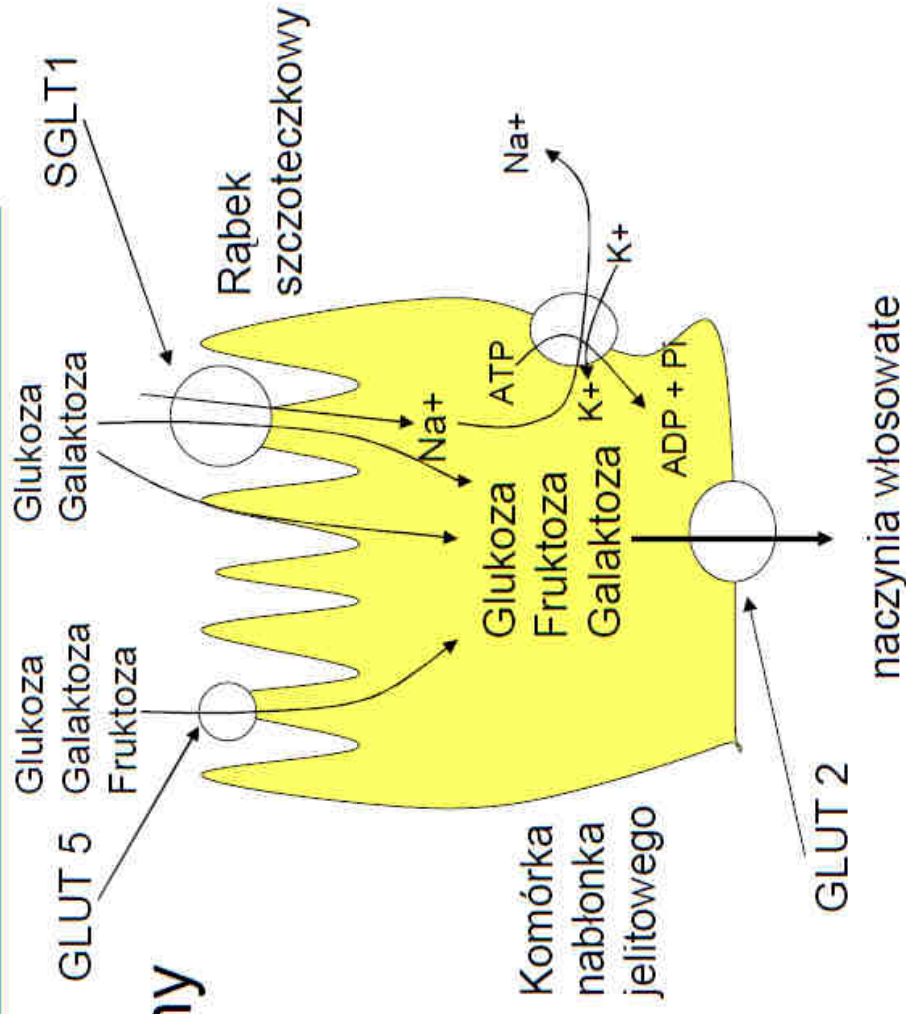

- **Transport aktywny**

- Glukoza
- Galaktoza

- **Dyfuzja prosta**

- Glukoza
- Galaktoza
- Fruktoza

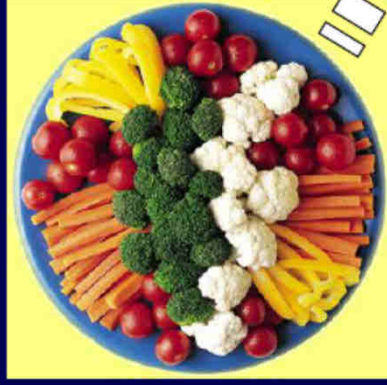
Transportery

- ▶ GluT1 znajduje się w wysokich stężeniach w komórkach śródbłonna, które wyściełają naczynia krwionośne oraz wytwarzają barierę między mózgiem a krwią;
- ▶ GluT2 występuje w narządach które uwalniają glukozę do krwi takich jak wątroba, jelito, nerki;
- ▶ GluT3 znajduje się w komórkach nerwowych mózgu, zapewnia stały transport glukozy do neuronów;
- ▶ GluT4 jest głównym przekaźnikiem w mięśniach i komórkach tłuszczowych;
- ▶ GluT5 znajduje się głównie w jelicie cienkim i nerkach.

Węglowodany- główne przemiany glukozy

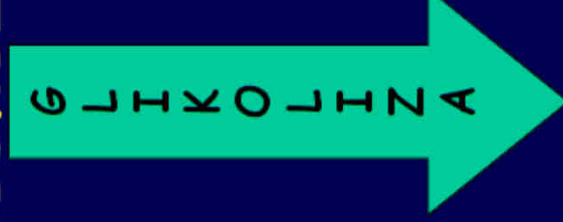
aminokwasy, glicerol, mleczan

GLUKOZA

ryboza
i NADPH

pirogronian/mleczan

glikogen

Stężenie glukozy we krwi

- ▶ Bezpośrednie wykorzystywanie glukozy przez komórki organizmu wiąże się z utrzymywaniem stałego stężenia glukozy we krwi, który u człowieka zdrowego w stanie na czczo waha się w granicach $70 - 110 \text{ mg/dm}^3$;
- ▶ Po posiłku poziom glukozy we krwi szybko wzrasta (glikemia poposiłkowa), co stymuluje wydzielanie przez trzustkę hormonu insuliny, która ułatwia przechodzenie glukozy do komórek i jej utlenianie lub przekształcanie w inne związki zgodnie z aktualnym zapotrzebowaniem organizmu.

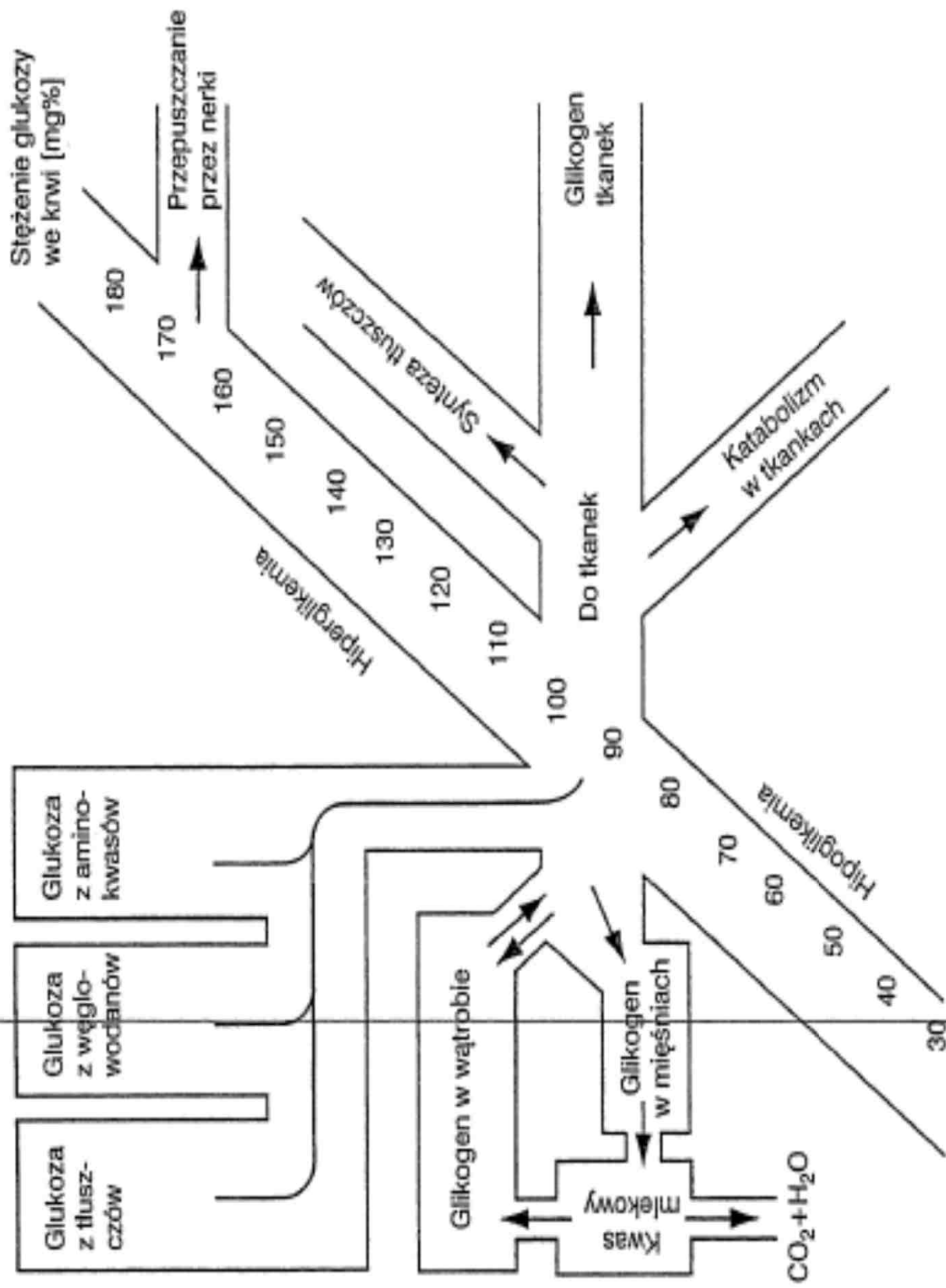
Stężenie glukozy we krwi

- ▶ Utrzymywanie stałego poziomu glukozy we krwi jest konieczne ze względu na potrzeby ciągłego zaopatrywania w glukozę m. in. Czerwonych krwinek i mózgowia, dla których glukoza w warunkach fizjologicznych jest jedynym źródłem energii;
- ▶ Aby utrzymać niezbędne stężenie glukozy we krwi – w sytuacji niewystarczającej podaży w pokarmie – zostaje uruchomiony proces glikogenolizy w wątrobie;

Stężenie glukozy we krwi

- ▶ W przeciwieństwie do glikogenu wątroby, glikogen zmagazynowany w mięśniach jest zużywany jedynie na ich własne potrzeby energetyczne i nie może być wykorzystany do regulacji poziomu glukozy we krwi ani jako źródło energii dla innych tkanek;
- ▶ Zapasy glikogenu i jego uwalnianie z wątroby są kontrolowane przez hormony trzustki – insulinę i glukagon oraz hormon nadnerczy – adrenalinę.

sczypta.pl

Rycina 3. Mechanizmy służące do utrzymania glukozy we krwi na poziomie fizjologicznym [105].

Węglowodany- główne przemiany glukozy - glukoneogeneza

aminokwasy, glicerol, mleczan

GLUKONEOGENEZA

Zachodzi w wątrobie, nerkach i jelicie,
kiedy nie dostarczamy glukozy
wraz z pożywieniem

GLUKOZA

Glukoneogeneza: synteza glukozy z niewęglowodanowych prekursorów

120 g - **dziennie** zapotrzebowanie mózgu na glukozę

160 g - **dziennie** zapotrzebowanie całego organizmu na glukozę

20 g - **zawartość** glukozy w płynach ustrojowych

190 g - **glukoza** zmagazynowana w glikogenie

Węglowodany- główne przemiany glukozy

aminokwasy, glicerol, mleczan

- nie jest prostym odwróceniem glikolizy

GLUKOZA

Główne niewęglowodanowe prekursorzy glukozy:

1. Mleczan - pracujące mięśnie szkieletowe
2. Aminokwasy - białka z pożywienia lub hydroliza mięśni szkieletowych podczas głodzenia
3. Glicerol - hydroliza triacylogliceroli w komórkach tłuszczowych

Utlenianie węglowodanów

- ▶ Spożywanie węglowodanów podczas wysiłku fizycznego prowadzi do oszczędzania zasobów glikogenu wątrobowego, lecz może nie obniżać tempa rozpadu glikogenu mięśniowego;
- ▶ Fruktioza – w porównaniu z glukozą powoduje mniejsze o 20 – 30% stężenie insuliny we krwi, a co za tymi idzie – obniża w mniejszym stopniu lipolizę;

Utlenianie węglowodanów

- ▶ Związane jest to z powolnym wchłanianiem, oraz tym że w wątrobie fruktoza musi ulegać przemianie w glukozę, zanim wejdzie w szlak metaboliczny;
- ▶ Galaktoza – tempo jej utleniania jest o połowę niższe niż glukozy, a czynnikiem ograniczającym wykorzystanie galaktozy są procesy związane z jej wchłanianiem lub przemianą w glukozę w wątrobie;
- ▶ Dlatego efekty jej działania objawiają się z dużym opóźnieniem;

Utlenianie węglowodanów

- ▶ Galaktoza może być przyczyną uczucia pełności, a nawet biegunki zwłaszcza gdy jest przyjmowana w dużych ilościach;
- ▶ Maltoza – nie wykazano różnic w tempie wchłaniania maltozy i glukozy podczas w trwania wysiłku;
- ▶ Sacharoza – może być utleniania w tempie podobnym do glukozy, a to sugeruje, że skuteczność tych dwóch węglowodanów jest podobna;

Utlenianie węglowodanów

- ▶ Skrobia – tempo utleniania amylopektyny jest większe niż amylozy i z tego względu efekty jej działania objawiają się szybciej niż amylozy;
- ▶ Spożycie dużej ilości amylozy wywołuje uczucie dyskomfortu;

Wydaje się zatem, że węglowodany, które nie są dobrze tolerowane, w przewodzie pokarmowym człowieka ulegają utlenianiu w mniejszym stopniu;

Utlenianie węglowodanów

- ▶ Tempo utleniania węglowodanów w jamie ustnej może być optymalne już przy spożywaniu ich w ilości 1,0 – 1,5 g/min;
- ▶ Oznacza to, że w celu optymalnego wykorzystania węglowodanów, sportowcy powinni spożywać je w ilości około 60 g w ciągu godziny.

Utlennianie węglowodanów

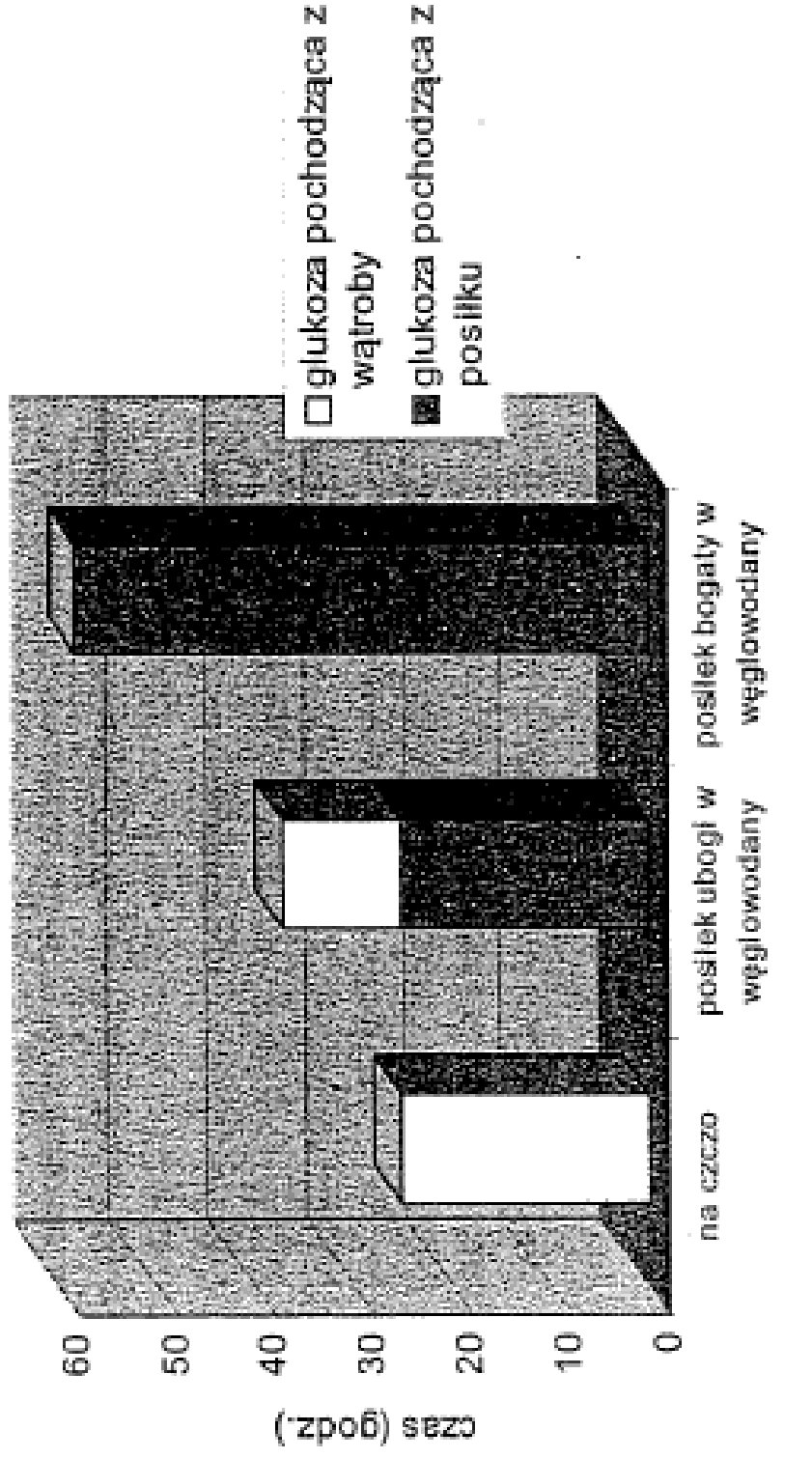
Tablica 2. Charakterystyka różnych węglowodanów ze względu na tempo utleniania i ryzyko wystąpienia problemów żołądkowo-jelitowych [105]

Wyszczególnienie	Ilość heksoz	Maksymalne tempo utleniania (g/min)	Ryzyko wystąpienia problemów żołądkowo-jelitowych
Monosacharydy			
Glukoza	1	1,1	niskie
Fruktoza	1	0,7	wysokie
Galaktoza	1	0,4	wysokie
Dwusacharydy			
Sacharoza	2	0,9	niskie
Maltoza	2	1,0	niskie
Laktoza	2	-	niskie
Polimery glukozy			
Maltodekstryna	3-20	1,0	niskie
Amylopektyna	>100	1,1	niskie
Amyloza	>100	<0,4	wysokie

Utlenianie węglowodanów

- ▶ W trakcie wysiłku długotrwałego – aerobowego (powyżej 60 min.), dostępność węglowodanów staje się głównym czynnikiem determinującym zdolność wysiłkową, a jakakolwiek metoda oszczędzania glikogenu wątroby i mięśniowego prowadzi do poprawienia wytrzymałości;
- ▶ Węglowodany utlenione bardziej zmniejszą wykorzystanie glikogenu wątrobowego, co będzie skutkowało polepszeniem zdolności wysiłkowych.

Utlenianie węglowodanów

Ryc. 13. Dostarczanie glukozy do krwi z wątroby i bezpośrednio z pożywienia w czasie wysiłku fizycznego [53].

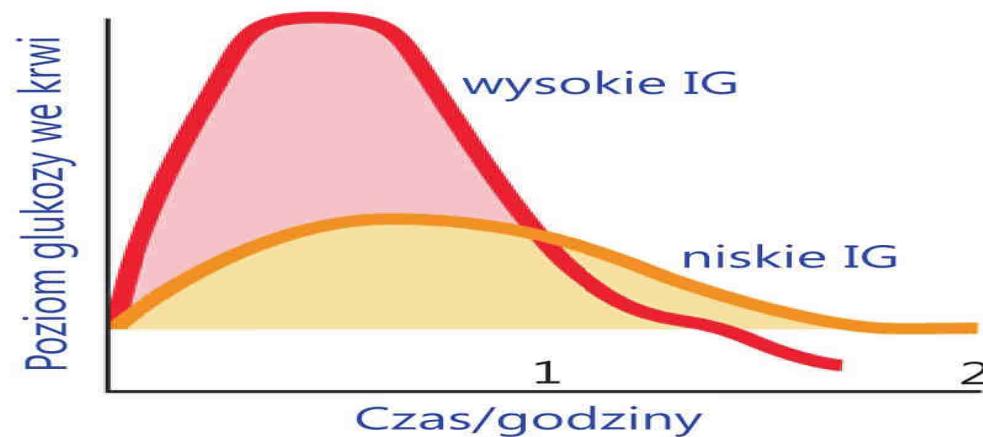
Indeks glikemiczny

Indeks glikemiczny określa, jak spożywane produkty żywnościowe wpływają na wzrost poziomu cukru we krwi

Jeżeli produkty węglowodanowe są trawione szybko w przewodzie pokarmowym mają wysoki indeks glikemiczny.

Jeżeli spożywane produkty są trawione bardzo wolno – wtedy wolno uwalniają cukier do krwi. Indeks glikemiczny w tym przypadku jest niski.

Indeks glikemiczny

- ❑ Określa tempo, w jakim cukry z pożywienia (zmieniane w glukozę), przedostają się do krwioobiegu.
- ❑ Im powolniejsze tempo tych przemian, tym indeks glikemiczny (IG) jest mniejszy i korzystniejszy dla zdrowia i formy sportowej.

- **Pożywienie z niskim IG powoduje, że długo utrzymuje się uczucie sytości po posiłku oraz szybciej spala się tłuszcz.**

- **Po spożyciu produktów z wysokim IG szybko powraca głód, łatwo odkłada się tkanka tłuszczowa.**

Skąd tak duże zainteresowanie IG w dzisiejszych czasach ?

Rozpoczęto poszukiwania mające na celu ukazanie zależności między sposobem odżywiania a otyłością. Przeprowadzono szereg badań mających na celu ocenę wpływu różnych pokarmów węglowodanowych na poziom cukru we krwi. W 1976 roku opracowano metodę mierzenia indeksu glikemicznego. Do czasu powstania indeksu glikemicznego istniało rozróżnienie na cukry proste i złożone - podziału tego dokonywano na podstawie budowy chemicznej węglowodanu. Podział ten nie określał jednak jak zachowują się poszczególne węglowodany w organizmie. Po wielu badaniach na setkach produktów sklasyfikowano produkty według możliwości podwyższenia poziomu cukru we krwi co określa indeks glikemiczny. Powolne przyswajanie cukru jak i również stopniowy spadek cukru we krwi to czynniki, które mają duży wpływ na ilość wydzielanej insuliny.

Największy wzrost poziomu cukru we krwi powoduje glukoza. Wszystkie inne produkty powodują mniejszy wzrost w porównaniu do glukozy. Dlatego też glukoza stała się produktem referencyjnym i oznaczono ją na tabeli IG jako 100.

- ▶ Produkty o niskim indeksie glikemicznym do 55
- ▶ Produkty o średnim indeksie glikemicznym 55–70
- ▶ Produkty o wysokim indeksie glikemicznym powyżej 70

WYSOKI INDEKS GLIKEMICZNY

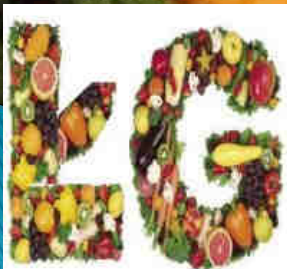
Glukoza	100
Płatki śniadaniowe	84
Miód	73
Pieczywo białe	70
Pieczywo pełnoziarniste	69
Biały ryż	70
Gotowana ziemniaki	70
Makaron	65

NISKI INDEKS GLIKEMICZNY

Płatki owsiane	50
Chleb żytni pełnoziarnisty	40
Groszek zielony	40
Świeże owoce	35
Soczewica	30
Dziki ryż	35
Cieciora	30
Soja	15
Zielone warzywa	<15

Ładunek glikemiczny (ŁG)

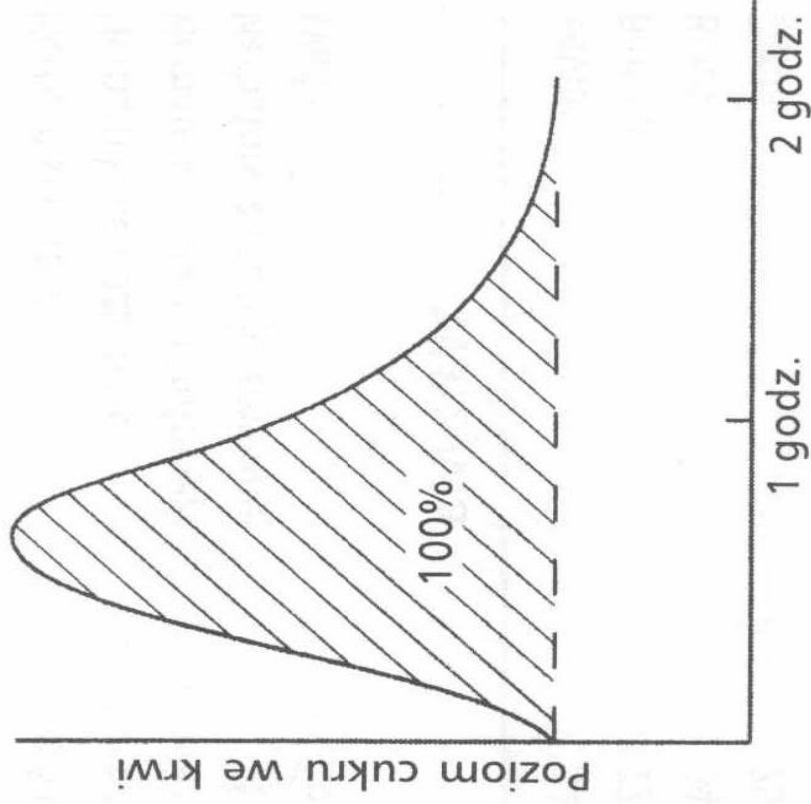
Sposób oceny zawartości węglowodanów w pożywieniu. Opiera się na dwóch zmiennych wartościach: wartości indeksu glikemicznego (IG) oraz rozmiarze standardowej porcji. Ładunek glikemiczny to stosunkowo nowy sposób na oszacowanie wpływu spożywanych węglowodanów biorący pod uwagę IG, ale dając większy obraz niż samo IG. Wartość IG mówi tylko jak szybko określony węglowodan zmieni się w cukier. Nie mówi natomiast jak wiele tego węglowodanu jest w porcji w określonym produkcie. Niezbędne jest zatem zarówno IG i ŁG, aby zrozumieć wpływ jedzenia na poziom cukru we krwi.

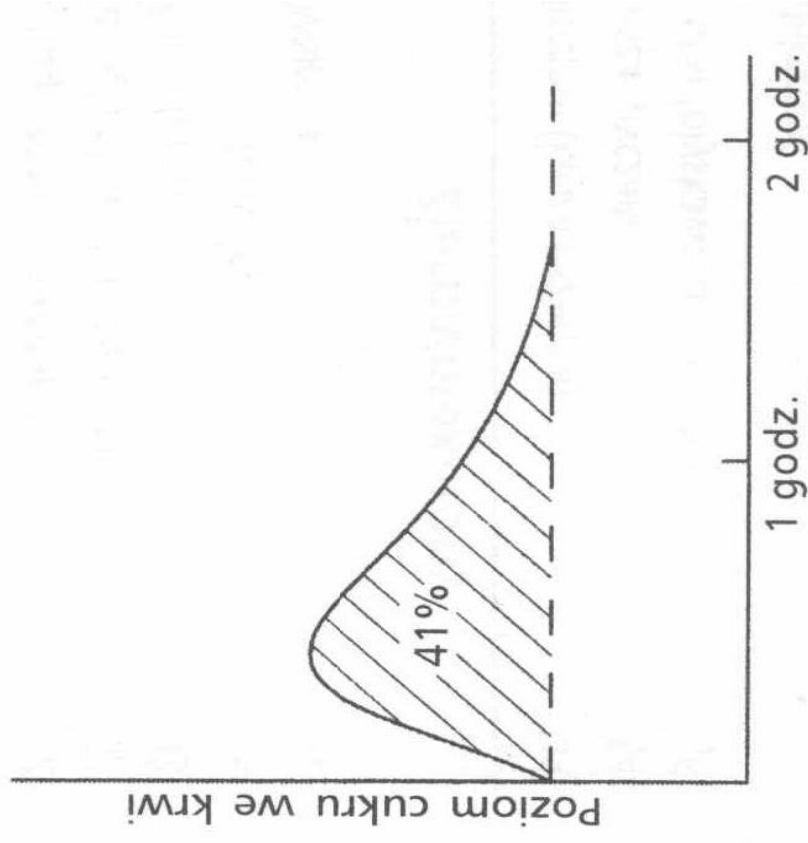
$$LG = \frac{W \cdot IG}{100}$$

Porównanie produktu referencyjnego i spaghetti

Glukoza (produkt referencyjny)

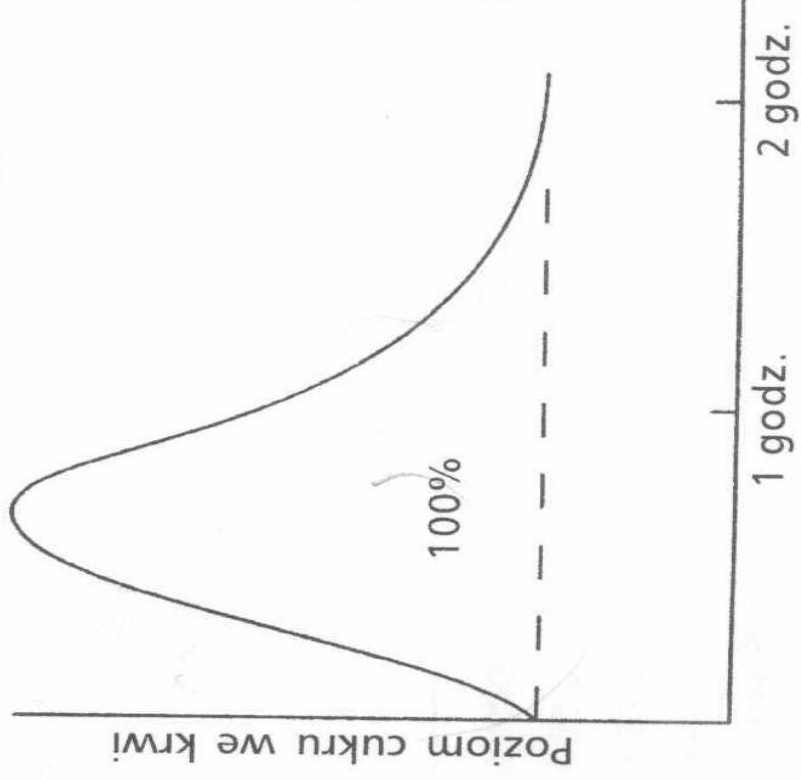

Spaghetti (produkt badany)

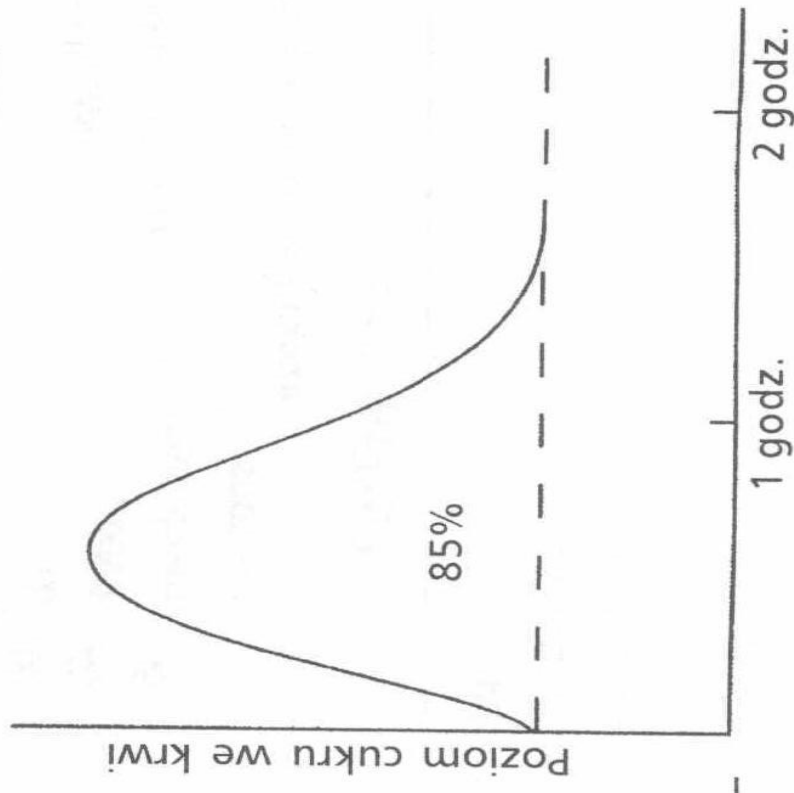

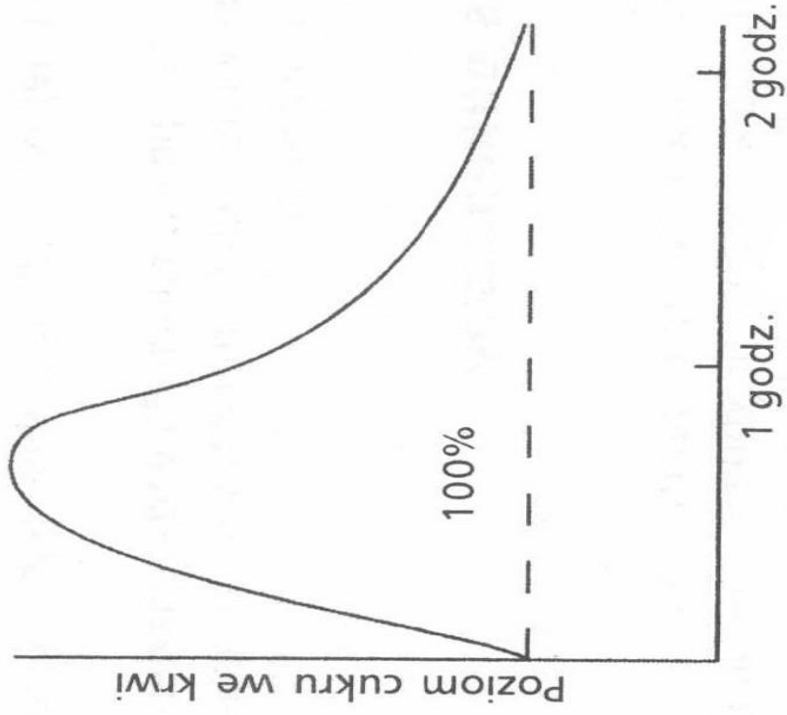
Glukoza (produkt referencyjny)

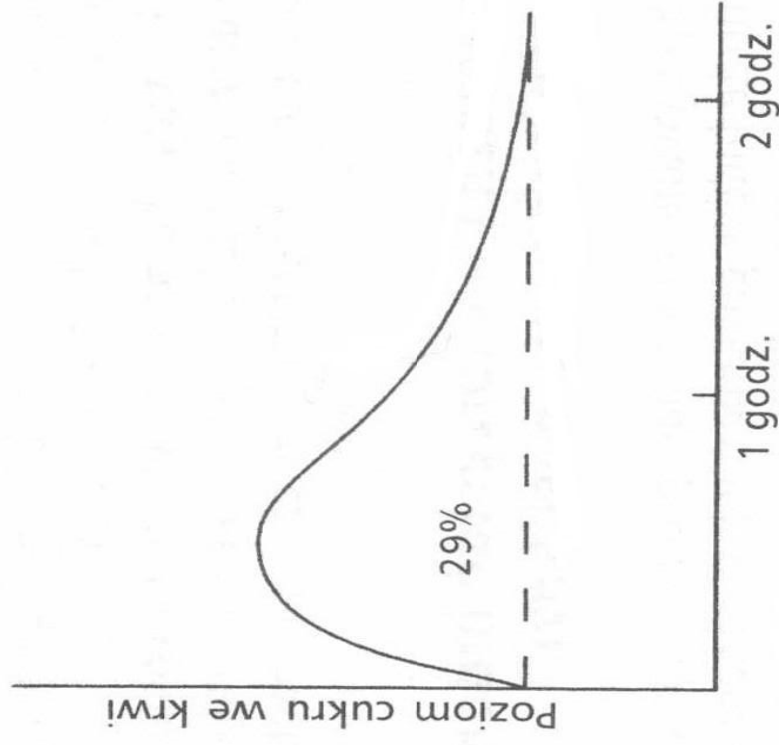
Pieczone ziemniaki (bez tłuszczu)

Glukoza (produkt referencyjny)

Soczewica

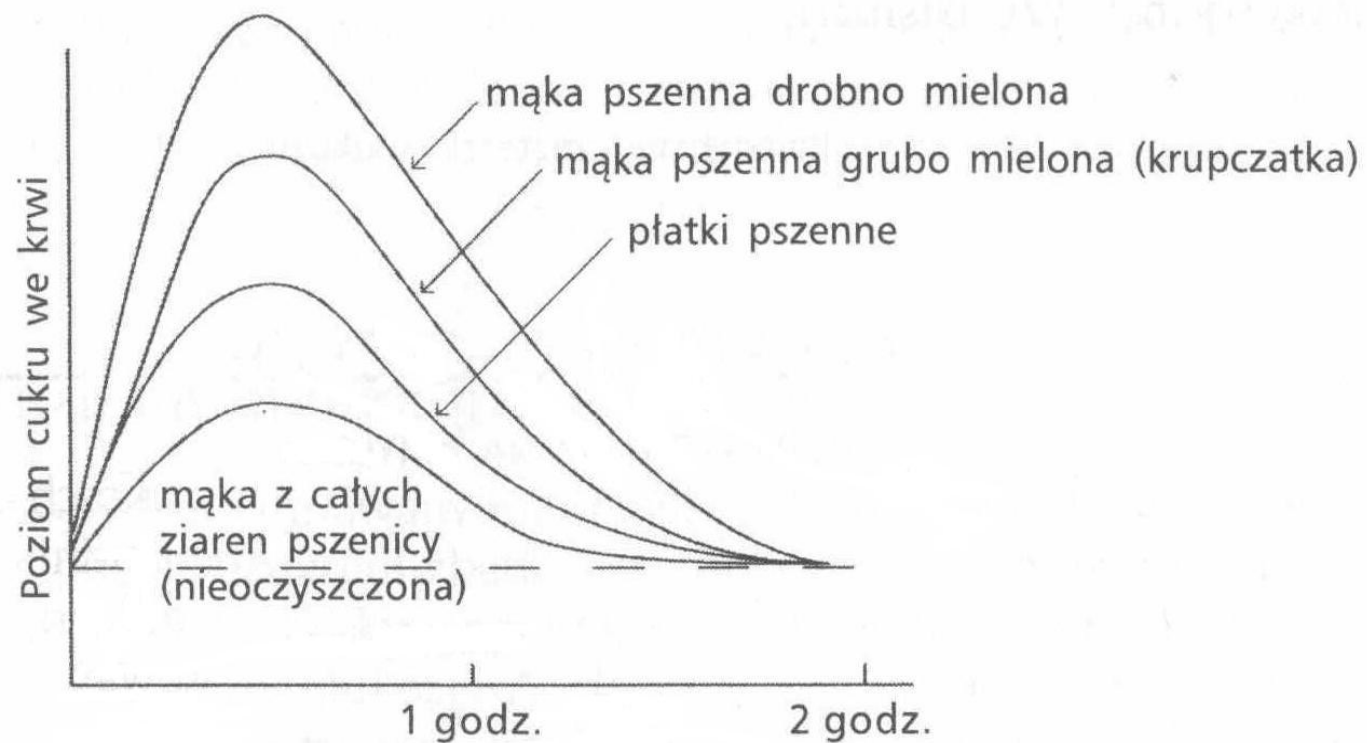

Najważniejsze czynniki odpowiadające za różnice w IG

- ▶ Stopień galaretowacenia substancji skrobiowej.
  - *im jest on niższy tym wolniejsze jest trawienie*
- ▶ Osłona produktu.
  - *stanowi fizyczną barierę spowalniającą dostęp enzymów do znajdującej się skrobi.*
- ▶ Stosunek amylozy do amylopektyny.
  - *Im więcej amylozy zawiera produkt tym wolniej jest trawiony.*
- ▶ Obecność błonnika.
  - *zwiększa lepkość treści jelit i późnia kontakt skrobi z enzymami.*
- ▶ Inne (obecność substancji chemicznych, tłuszczu, białka itd).
  - *Które w naturalny sposób spowalniają opróżnianie żołądka z pokarmu*

- Należy unikać produktów o wysokim IG, zastępując je tymi o niższym IG;
- Zasada: im produkt mniej przetworzony tym niższy IG;

❑ Obróbka termiczna (np. gotowanie, pieczenie, smażenie) powoduje, że indeks glikemiczny produktu rośnie. Znajdujące się przyswajalna, czyli szybciej wchłanianą.

❑ Przykładem może być marchewka. Surowa ma IG 30, natomiast po ugotowaniu – 85. Dlatego jeśli to tylko możliwe, należy jadać surowe warzywa i owoce.

Podsumowanie

- ▶ IG jest czynnikiem który ułatwia wybieranie produktu bezpiecznego pod względem wpływu na poziom cukru we krwi. IG wykorzystywany jest w planowaniu sposobu odżywiania osób chorych na cukrzyce. Używany również w przypadku osób chcących zredukować ilość lipidów podskórnych oraz w sporcie wyczynowym. Posługiwanie się IG pomaga więc kontrolować poziom cukru we krwi.

Dziękuję za uwagę

